

Oponentský posudek doktorské disertační práce

Libor Prudký, Pojetí hodnocení a hodnot jako východisko nového konceptu sociologického výzkumu hodnotových struktur

(PedF UK 2006)

Tématem předložené práce je analýza možností kvantitativního zkoumání hodnotových orientací velkých populací, návrh nové metodiky a její uplatnění na poměrně vzdálený příklad politických teorií. Autor zde vychází ze své dlouholeté a velice plodné praxe v této oblasti, jejíž zkušenosti a výsledky se snaží propojit do návrhu nové metodiky takových zkoumání. Aby zdůraznil univerzální použitelnost takto navržené metody, zvolil právě příklad hodně odlehlý.

Práce tedy shrnuje rozsáhlé praktické zkušenosti autora a snaží se je zobecnit jako obecně použitelnou metodu operacionální klasifikace, která pak dovolí navrženým způsobem zpracovávat, interpretovat a vyhodnocovat hromadná data, získaná většinou dotazníkovým šetřením. V této metodické stránce spočívá autorova hlavní síla a význam předkládané práce, který po mém soudu nelze zpochybnit.

Z důkladného přehledu různých pokusů o sociometrické uchopení otázek hodnocení a hodnot, jak jej podává čtvrtá kapitola práce, je totiž patrné, že právě zde je slabé místo těchto pokusů. Dalo by se asi nejlépe charakterizovat známou ruskou anekdotou. Po řece Volze pluje bílý parník s výletníky, po můstku přechází kapitán a obhlíží krajinu. Přikročí k mosazné trubce, vedoucí do strojovny, a zeptá se velitelsky: „Skol'ko?“ Zdola se ozve jasná odpověď: „Tridsať.“ Kapitán spokojeně pokývá hlavou – najednou se ale zachmuří a zeptá se znovu: „Čevó tridsať?“ A z podpalubí se ozve: „I čevó skol'ko?“

Úporná tendence moderních věd nejenom měřit, ale považovat za skutečné jen to, co bylo změřeno, inspirovaná úspěchy přírodních věd, se v sociologii projevuje právě jako náruživý sběr „dat“, s nimiž si pak nikdo neví pořádně rady. Protože jsou ale číselná, dá se s nimi dělat cokoli, a to nepochybně přesně; od toho jsou tu přece počítače a jejich impozantní schopnost chrliť libovolná množství čísel, s téměř libovolným počtem desetinných míst. Jenže pak přichází ta zdrcující otázka: „A čeho kolik?“

Autorův pokus je tedy svrchovaně aktuální a protože je důkladně poučen svými předchůdci, má pro metody kvantitativní sociologie zřejmě značný význam. Zejména ovšem v oblasti, která je pro život společností stejně významná, jako pro kvantitativní uchopení obtížná a nesnadná. Jak totiž měřit nejen lidské jednání, ale ještě skryté „síly“ či spíš „gradienty“ – vulgo „hodnoty“ -, které se mu zdají dodávat jistou koherenci a pravidelnost?

Zde si ovšem úpěnlivá snaha měřit a měřit, slyšet „kolik“ dřív než je jasné čeho, vynucuje – z filosofického hlediska – první oběť: měřit se dají jen veličiny, entity,

a protože v této oblasti zřejmě žádné nejsou, musí je sociolog vytvořit. Proto i autor sice v názvu práce uvádí „hodnocení a hodnoty“, dále se však už zabývá pouze „hodnotami“ – i když občas přiznává, že se dají odvozovat pouze z hodnotících jednání. Cituje také Patočku: „Hodnota není tedy nic než smysluplnost jsoucná vyjádřená, jako by šlo o něco samostatného“ (str. 24). „Hodnoty“ se přesto chtě nechtě zpředměťují, hypostazují a stávají „objekty poznávání“.

Autor se moudře vyhnul otázce „nezaujatého“ zkoumání hodnot – z definice právě zdrojů každého zaujetí. Byl by asi musel použít Luhmannův koncept „pozorování druhého řádu“, v daném případě nezaujatého pozorování zaujatých pozorovatelů. Potíž je pak ale právě v tom, že zkoumané osoby zdaleka nejsou jen pozorovateli, ale bytostně zaujatými činiteli, kterým v životě o něco jde; to je přece předmětem sociologova zkoumání.

Nicméně k záměně jakž takž pozorovatelných hodnocení (resp. hodnotících jednání – například při tržní tvorbě cen) ryze konstruktivními „hodnotami“ se autor nechal pohnout až příliš snadno. Na jednom místě mu dokonce uniklo nečekaně upřímné doznání: „Nejde ani tak o to, co jimi (tj. hodnotami) respondenti rozumí, jako spíš o všeobecně srozumitelné podoby symbolických vyjádření.“ (Str. 133) Tento zásadní posun pak ovšem také zastírá například vážný problém vztahu mezi předpokládanou individuálností hodnocení a nepochybně společenskými normami (tamt.).

Z drobných výhrad chci uvést řadu překlepů (i obyčejný korektor Wordu by tu byl pomohl) a zkomolených vlastních jmen (I. Eibl-Eibesfelda pokládá autor omylem za ženu, str. 81). Při výkladu Hofstedeho autor užívá „konec“ místo „cíl“, *desirable* místo „žádoucí“ překládá jako „vyžadované“ (str. 83). Formát odkazování na literaturu je nejednotný, klíčový citát z Ingleharta na str. 72 uvádí jako pramen „Inglehart (1973:21)“, ale seznam literatury i poznámka 24 uvádí jen publikace z roku 1977; „Anand a Sen 2000“ (str. 77) není v seznamu literatury vůbec.

Jakkoli sociologický význam práce posoudí povolanejší, pokládám práci za zdařilou, splňující požadavky na doktorskou disertaci a tedy rozhodně **doporučuji k obhajobě.**

V Praze 31.7.2006

Prof. Jan Sokol